

„A HINTZ-PIRAMIS ÉS A »BRÉDA-SZFINX« AZ EGYIK SŰRŰSÖDÉSI PONT”

– Korpa Tamás beszélgetése Boros Lóránddal –

– 2021 júniusában együtt sétálhattam veled a Házsongárdban. Mielőtt beléptünk volna a temetőbe, azt javasoltad, hogy látogassunk el a Deák Ferenc utcán található Színeváltozás templomba, és vegyünk magunkhoz néhány mézszínű, megszentelt gyertyát. Valamiféle rituális belépési gesztus volt számodra, hogy ekként keressük fel azt a határterületet, ahol bizonyos értelemben élők és holtak érintkeznek? Azért is kérdezem, mert számomra a beavatás erős élményét is jelentette.

– Ez a gesztus nem a Házsongárdnak szólt, hanem egyetlen embernek, aki a Házsongárdban nyugszik, jelesül Bréda Ferencnek. Ferit nagyon nyitott embernek ismertem meg. Reformátusnak született (az édesapja református esperes volt Déván) és az antik kultúra megszállottjaként élte életét. De az egyházatyák, elsősorban a keleti egyházatyák olvasása, az Athos-hegyi szerzetesek életének tanulmányozása által az ortodoxiával is kapcsolatba került. A dolgozószobájában mindig figyelt egy kicsi ikon, ahogyan az enyémben is. Ugyanis én meg sokat éltem Egyiptomban, az arab világ mellett megismerkedtem kopt keresztényekkel, és az ő ikonográfiai hagyományaikkal is. Ez az a „szakrális mögöttes tér”, ami miatt Brédának ortodox templomban szentelt gyertyát viszek a sírjára. Persze nem csupán gyertyával, hanem cigarettával is világítok neki. A meggyújtott cigit leszúrom a gyertya mellé. A viasz szétolvad, a dohány elhamvad.

– Mesélnél Bréda Ferencről egy kicsit? Azt magam is tapasztaltam, hogy különös, szinte misztikus légkör vette körül, miközben egy nagyon világlátott, lezser vagabund volt, aki kapcsolatban állt például Samuel Beckett-tel,

beindította a *Bretter György Irodalmi Kört*, és több vendéglátóhelyen törzsasztallal rendelkezett. Előszóval szeminarizált törzsasztalainál... *Ti hogyan ismerkedtetek meg? Kiemelnél a barátságokból pár meghatározó pillanatot?*

– A boldog, zilált '90-es évek második felében ismerkedtünk meg. Mindez ma már szinte a mitikus idők távolába vész. Végtelen beszélgetések a Music Pubban, töprengések, én-keresés. Az ember megérzi azt, hogy kiktől várhat valamiféle útmutatást saját kérdéseinek megválaszolásához. Feriben ezt erősen éreztem. Nagyon hamar elfogadott, mély barátságot kötöttünk. 1991-ben jött haza Kolozsvárra hét évet felölelő franciaországi tartózkodás után. Élt Párizsban, Nantes-ben, Angersben, kapcsolatba került Beckett mellett olyan korszakos tudósokkal, mint Paul Ricoeur filozófus, Pierre Felix Bourdieu szociológus, Joël Courrea bencés szerzetes, a ligugéi Szent Márton apátság főkönyvtárosa, akinek a meghívására világi személyként részt vehetett a rend lelkigyakorlatain. Szóval, ilyen sokrétű kulturális tapasztalattal, rengeteg olvasmányélménnyel és barátsággal tért haza a Brassai Sámuel Liceumba, majd a Babeş-Bolyai Tudományegyetemre tanítani. Az emigrációja előtt már megjelent két kötete, *A létezésről a lehetőségig* című filozófiai esszégyűjtemény és a *Tűzpróba* című verskötet. A *Tűzpróba* (1984) és a *Mentális Tárgyak Múzeuma* képvers-kötet (1998) megjelenése között azonban eltelt cirka 14 év. A '90-es évek vége, 2000-es évek első másfél évtizede elképesztő szellemi izzásban telt Bréda számára. Sorban jelentek meg a magyar, román, francia nyelvű kötetei. Emlékszem, hogy negyedik kötetét, az *Antracit* című mágikus esszéválogatást a fiatal Nagy Koppány Zsolt gépelte le például, aki élete egyik legizgalmasabb irodalmi élményének nevezte később ezt a munkát. Utolsó kötetét, a *Levelek az Utókornak* című filozofikus művet már nagybetegen írta, és a kolozsvári származású dr. Benedek Dezső hathatós anyagi támogatásának köszönhetően, halála előtt kézbe is vehette. Benedek Dezső különben a Georgiai Állami Egyetem antropológia professzora, nyelvzseni, 15-nél több nyelvet beszél kiválóan. A *Levelek az Utókornak* és az *Antracit* különösen közel állnak hozzám. Végezetül egy humort sem nélkülöző történetet osztanék meg Brédáról. Fárasztotta az állami bürokrácia, az intézményrendszerek rugalmatlansága, egyáltalán a szürke hivatali miliő. Minden állami, közigazgatási,

adóügyi, közüzemi hivatalba tett látogatás előtt afféle gyermeki, babonás félelem vett rajta erőt. Miután „kiszabadult” eme irodákból, és nem történt semmi baj, hálaképpen az ortodox teológia melletti könyvesboltban mindig vásárolt egy kicsi szentképet vagy imakönyvet. Egy ilyen vásárlás során jutott hozzá Aranyszájú Szent János egyik szentbeszédéhez, ami azonnal beszippantotta, hatást tett rá, izgatottan mesélt róla az Insomniában nekünk. Kis kutatómunkával kiderítettem, hogy e vékony könyvet melyik kiadó publikálta, majd az információ birtokában elutaztam Nagyszebenbe és az ortodox Deisis kiadó valamennyi Aranyszájú Szent János kötetét megvásároltam Ferinek. Fülíg ért a szája. Nyugodjon békében.

- *Köztudott, hogy idegenvezetőként is tevékenykedsz, éltél Egyiptomban, megfordultál Jordániában, Izraelben. Hogyan került egy kolozsvári néprajzos Észak-Afrikába és a Közel-Keletre? Mik vonzanak a keleti kultúrákban, vallásokban?*

- Minden gyermekkoromban, a mesék világának megismerésével kezdődött. Édesanyám tanárnő, sokat olvasott nekem, főként magyar népmeséket, amikben a kelet különböző szimbólumokban, variációkban, rekvizitumokban rendszeresen visszatért. Miután én is megtanultam olvasni, kapcsolatba kerültem Kőrösi Csoma Sándor élettörténetével és legendáriumával. A '80-as évek romániai kommunizmusában gyakorlatilag nem lehetett külföldre utazni, ezért képzeletben, könyvekben és könyvekkel utaztunk. Például *Az Ezeregyéjszaka meséi* nagy hatással volt rám. Felnőtt fejjel elolvastam az eredeti arab szöveg teljes, hétkötetes, Prileszky Csilla által jegyzett fordítását és a Tótfalusi István magyarította versbetéteket is. Két évnyi fizika szakos egyetemi lét után végül magyar nyelv és irodalom – néprajz szakra iratkoztam be, ezen a szakpáron végeztem 2002-ben. Diplomaszerezés után el kellett gondolkodni a „hogyan tovább”-on. Részt vettem nagy cigány néprajzi gyűjtésekben, amiket a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézete őriz, de a lehetőségeink korlátozottak voltak, lépnem kellett. Bain Örs barátom akkoriban már kinn élt Egyiptomban, idegenvezetőként tevékenykedett, ő hívott magához. Végül öt és fél évet éltem Egyiptomban, fél évet ingáztam Jordánia, Izrael és a palesztin autonóm területek között. Ezek a területek az emberi civilizáció ősi bölcsői. Ott van például Kairó, a világ anyja, ami, ha a turistalátványosságait zárójelbe tesszük,

egy átlag európai tekintet számára megdöbbentő, sőt, sokkoló tapasztalat lehet. De ha fogékony vagy Kairó rezgéseire, és a dolgok mélyére tudsz nézni, ez a város mégis egy csoda, merő intenzitás, érzékenység, dinamizmus, zaj és csendes ima. Alexandria... az összes mediterrán város kvintesszenciája, egyszerre Marseille, Konstanca, Pireusz, Saranda, Palma de Mallorca, Málaga. Luxor... a Királyok völgye, a rituális templomok. Jeruzsálem óvárosa, a Mennybemenetel templom... a közelmúltban jelen lehettem itt egy kopt ifjú pappá szentelési ceremóniáján, ami hajnali öt órakor kezdődött.

- *Ekkori életedbe némi betekintést nyerhetünk Lakatos Róbert kultikus, Bahrtalo! Jó szerencsét! című filmje által is, aminek főszereplője vagy, Gábor Lali társaságában. A keleti vallásokkal, kultúrákkal hogyan tudtál kapcsolódni ilyen huzamos időn keresztül?*

- A kamaszkornak vannak a mindenki által jól ismert, nagy ontológiai kérdésfeltevései: mit keresek itt?, honnan jövök?, miért vagyok az, aki?; mi lesz a halál után? E kérdéskör vizsgálható tudományosan (nem véletlenül voltam fizika szakos egy ideig), megközelíthető a vallások és a hit oldaláról is, bizonyos interpretációkban a kommunizmus is egyfajta profán vallásnak tekinthető. Esetemben a transzcendens érdeklődés vált mérvadóvá. Elkerültem a Közel-Keletre, ahol három nagy világvallás – a judaizmus, a kereszténység és az iszlám – találkozik. Az Egyiptomban megtalálható kopt kereszténység is merőben más volt, mint az általam addig ismert két fő keresztény irányzat, a református és a római katolikus. A kopt kereszténység megismerése hozott közelebb engem az ortodoxiához mint ősi hitrendszerhez (és nem államvallási koncepcióhoz). Olvasni kezdtem a keleti egyházatyák műveit, nagy hatást tett rám az Athosz-hegyi szellemiség, a kijevi barlangkolostor szerzetesi közössége, a keresztény misztikus tapasztalat. Egyiptomban megismertem a szunnita iszlámot, de kapcsolatba kerültem az iszlám misztikus vonalával, a szúfizmussal is. Részt vettem az ünnepeiken Luxorban, Kairóban. Ezek a személyes tapasztalatok megerősítettek abban, hogy tiszteljek minden autentikus vallási tradíciót, és jelentős szerepük lett abban is, hogy saját református vallásomhoz megélt és reflektív módon kapcsolódhassak.

– Kányádi Sándor írja Az elveszett követ című versében a következőket: „Hogy s hogy nem, de egyszer / Kolozsvárra jövet / elveszett az úton, / el a török követ. / Pedig egyenest az / isztambuli öreg / szultántól jött volna, / ha megjön a követ. / Fényes kísérettel, / ahogyan csak jöhet / Konstantinápolyból / egy szultáni követ.” Arról kérdeznék, hogy Kolozsvárt szerinted elérte a keleti követ? Vannak a városnak keleti ízei, kapcsolódásai, rejtélyei?

– Kezdjük talán azzal, hogy beszélgetésünk helyszíne – a Jókai utcán működő Pyramid teázó – szimbolikus a kérdés aspektusából, és maga is kötődik a kelethez. Előtted egy „Aladdin lámpása”, előttem egy „Tutanhamon piramisa” fantázianevű tea gőzölög, a környező asztalokon vízpipák várnak bevetésre. Az én teám elnevezésében a fantázia különösen nagy jelentőségre tesz szert, hiszen tudvalevő, Tutanhamon fáraó nem piramisban, hanem a Királyok völgyében nyugszik... Kolozsvár kontextusában érdemes az Erdélyi Fejedelemség időszakára is fókuszálni, amikor jeles fejedelmeinknek – Bocskai Istvánnak, Bethlen Gábornak –, ha szabad így mondanom, akrobatikus diplomáciai balettet kellett bemutatniuk két nagyhatalom, a Habsburg császárság és a török szultánság ütközőzónájában. E speciális helyzet intenzív kapcsolatokat is eredményezett nyugat és kelet irányába egyaránt. Most két emberi sorsot hoznék idevágó példaként, akik – más-más időszakban – hidat képeztek e világok között. Ibrahim Mütefferikáról és Széfeddin Sefket bejről van szó. Mütefferika 1674 körül született Kolozsváron. Tizenyolc éves korában egy portyázó török csapat fogságába esett, akik eladták az isztambuli rabszolgapiacra. A fogságban megtanult törökül, arabul és perzsául, muszlim hitre tért, így felszabadult. A muzulmán vallással egyidőben felvette az Ibrahim nevet. Ő alapította az első török nyomdát Konstantinápolyban; nem mellesleg ő volt II. Rákóczi Ferenc török tolmácsa és titkára a fejedelem törökországi bujdosása alatt, 1718-tól egészen Rákóczi 1735-ben bekövetkezett haláláig. Mind a mai napig nagy tisztelet övezi Törökországban, szobrot is állítottak neki az isztambuli nagybazar oldalában. Milyen szép lenne, ha Kolozsváron is kaphatna egy emléktáblát, nemde? Azon dolgozunk, hogy ez az ábránd realitássá váljon. A másik személy Széfeddin Sefket bej költő, író, filmrendező, aki Incze Gabriella színésznő és Ahmed D. Dzselaleddin török főkonzul fiaként látta meg a napvilágot 1913-ban, Kolozsváron.

Első verse hatéves korában jelent meg, csodagyereknek tartották. A két világháború között a Kolozsvári Magyar Színház állandó munkatársa, a romániai magyar közművelődési élet ismert újságírója volt. Szellemi baráti köréhez tartozott Dsida Jenő, Kós Károly és George Sbârcea is. Nevét a *Kalotaszegi Madonna* című regénye és belőle készült film tette széles körben ismertté. A második világháborút követően Egyiptomba emigrált, ahol az egyik legjelentősebb arab filmrendezővé vált. Együtt dolgozhatott a kor kiemelkedő színészeivel (Dalida, Omar Sharif, Mariam Fakhr Eddine, Youssef Chahine), szoros kapcsolatot ápolt a későbbi Nobel-díjas egyiptomi íróval, Nagíb Mahfúzzal is. Hihetetlennek tűnő történet, pedig igaz. Az ő életét és munkásságát dolgozza fel *A Sefket-rejtély* című dokumentumfilmünk, amit Maksay Ágnes rendezett.

- *Kolozsváron is vezetsz csoportokat? Ha igen, a Házsongárdot útbá szoktatók ejteni?*

- Kolozsváron szakmaszerűen nem idegenvezetek, de barátoknak, közös ismerősök vendégeinek igen. Nagy élmény volt, amikor például Gere Attilának, Villány egyik legjobb borászának idegenvezethettem. Kolozsvárnak megvannak az ikonikus épületei, templomai, kitüntetett pontjai, amiket kár volna kihagyni. Lehet sétát csinálni itt egy napra, félnapra, három órára, de 99 órára is. Az évek során jó emberismerő lettem, látom a szemek csillogásából, a vendégek attitűdjéből, hogy mit bírnak ki. Vegyük először is a templomokat. Pár órás ittlét esetén a Szent Mihály-templom és a Farkas utcai református templom a Sárkányölő Szent György-szoborral a prioritás, de megemlítem esetleg az evangélikus és unitárius templomokat is. Ha fogékony a csoport, a kolozsmonostori apátság vagy a Kós Károly építette Kakasos templom, esetleg a törökvági Makovecz-templom (utóbbi a kortárs templómépítézet szép példája) is szóba jöhet. A Szentpéteri templomtól a kolozsmonostori apátságig vezető útra felfűzve szinte minden itteni vallás imahelye megtalálható, ez egy különleges spirituális útvonal. Nem lehet a véletlen műve, hogy ennyi szakrális hely jöjjön létre ugyanazon a rövid nyomvonalon. Aztán jönnek a világi objektumok: Mátyás király szülőháza és a Fadrusz János alkotta Mátyás-szoborcsoport, a Bánffy-palota és más főtéri paloták, a Mauksch-Hintz házban berendezett Patikamúzeum, a Házsongárd, az állami magyar színház,

a régi nemzeti (ma román nemzeti) színház – és a sor kis túlzással a végtelenségig bővíthető.

- *Abból a rendkívül bonyolult komplexumból, amit a Házsongárd jelenthet, mit lehet átadni egy turistának? Mik azok az információk, melyek azok a sírok, kik azok a személyiségek, akik segítségével megtekintésre ajánlod a Házsongárdot?*

- Legalább két szinten jelenik meg a Házsongárd. Az egyik, mondjuk úgy, a kultúrtörténeti és idegenforgalmi szint, a másik a mélyen szubjektív, belső Házsongárd. Kezdjük az elsővel. A temetőt felkereső látogatókat késszé kell tenni, hogy megérintse őket a Házsongárd. Megemlíteném a temető két kiváló ismerőjét, akiknek jelentős szerepük van a sírkert megőrzésében, archiválásában. Az egyik Gergely Istvánné Tőkés Erzsébet, a Házsongárd Alapítvány elnöke, akinek szívügye a síremlékmentés, restaurálás és a műemléki oltalom kiterjesztése minél több nyughelyre; a másik személyiség pedig Gaal György történész, a temető monográfusa. Az ő munkásságuk, könyveik, teljességre törekvő albumaik alapműveknek számítanak. Idegenvezetőként válogatnom kell a sírok között. A szelekciót valahogy az én kánonom és értékrendem szerint végzem el. A biztos pontok közé tartozik Kós Károly, akinek az impériumváltás után egy sokkos társadalmat sikerült felébresztenie és új célokat megfogalmaznia számára. Ha a társadalomnak lennének életüket a közösség érdekének alávető, úgymond világi szentjei, őt ilyen embernek tekinteném. Aztán jönnek a további kiemelkedő erdélyi, kolozsvári írók, költők, tudósok: Dsida Jenő, Reményik Sándor, Apáczai Csere János, Brassai Sámuel, Kriza János, Szenczi Molnár Albert. Általában bemutatok síresztétikai kuriózumokat is: egy-egy ereszes sírt, tumbát (rajtuk gyakran archaikus szövegelemek is könnyen elolvashatók), különböző nemesi és főnemesi kriptákat. Itt csatolnék vissza Gere Attilához, Villány egyik legnevesebb borászához. Miután néhány kiemelt sírt alázatosan körbejártunk, Brassai és Apáczai között figyelmeink lettünk pár hóstáti síremlékre. A hóstátiak Kolozsvár mezőgazdaszai voltak (egyfajta polgáriassult paraszti réteg), akik kiváló minőségű zöldséggel és gyümölcssel látták el a várost. Szóval, az ő síremlékeiken gyakran fellelhetőek búzakalászt és szőlőfürtöt tartalmazó földész-jelvények (emlélmák). Amikor ezekkel szembesült Attila, érzékelhetővé vált mindannyiunk számára egyfajta átszellemülés. Addig is érdeklődő

és figyelmes volt, sok sírról készített felvételt, de ott és akkor megmozdult valami, bevonódott, képes volt rákapcsolódni a házsongárdi összetettségre egy szubjektív szűrőn keresztül.

- *Ez a Házsongárdnak az a régiója, amit az ember idegenvezetőként megmutat. És van a személyes Házsongárd...*

- Két legfontosabb barátom itt nyugszik. Az egyikük a korábban megidézett Bréda Ferenc, a másik a fiatalon elhunyt Bain Örs, Egyiptom kapcsán már utaltam rá. Örs nagyon életszerető, jókedélyű, vagány ember volt a szónak a spiles értelmében, egy igazi bonviván, nagy tehetségű idegenvezető. Mielőtt Bréda meghalt, arra gondolt, hogy Bánffyhunyadon temessék el. Nagyon szerette ezt a várost, magyartanárnaként is dolgozott itt a '80-as években. Aztán utolsó útja mégis a Házsongárdba vezetett, a Biasini kriptá szomszédságába. Korábban ide temették Vincze Zoltánt, Kolozsvár karizmatikus történelemtanárát, és Csutak doktort. Bréda kopjafájával szemben található a piramis formájú Hintz-kriptá. Kicsit olyan ez az elrendezés, mintha Feri lenne benne a szfinx. Ez a kvázi szerep biztosan imponálna neki. Ha már piramis és Egyiptom... A Házsongárdban szép számmal előfordulnak obeliszkek, noha ezek a gúla alakú csúcsban végződő kőoszlopok eredeti egyiptomi kontextusukat tekintve nem annyira a halotti kultuszhoz kötődtek, hanem inkább a napistenhez és a fáraóhoz. Az oszloptörzsre imákat véstek fel vagy a fáraó hőstetteit az ókorban. Aztán a napóleoni háborúkat követően egyre inkább elterjedtek Franciaországban, majd Európa más temetőiben is a márvány, gránit vagy bazalt kőtűk. Na de vissza a személyes viszonyokhoz. Örs fiatalon, jóval Bréda előtt távozott. Az ő családi nyughelye ugyan más útvonalon található, Janovics Jenő színházi direktor úr közelében, de ha nyugat felé tekintünk, tőle is jól látható a Hintz-piramis. Évek teltek el, amíg rájöttem egy újabb összefüggésre: megvan a piramis, megvan a szfinx és Örs fejfája hozzávetőlegesen olyan távolságra található a Hintz-kriptától, mint Egyiptomban a nagy piramisoktól az a kávézó, aminek teraszán Örs és én sokszor megfordultunk, sőt egy alkalommal még Brédát is kiutattuk ide. Az egyiptomi emlékeket és térbeli viszonyokat ekként tudtam rekontextualizálni a saját magam számára a Házsongárdban.

- *Kik tartoznak még a saját belső kánonodba?*

- Talán nem a véletlen műve, hogy a Hintz-piramis és a „Bréda-szfinx” az egyik sűrűsödési pont. Hozzájuk közel pihen Egyed Péter, a jelentős életművet létrehozó filozófus, és Orient Gyula gyógyszerész, orvos, orvostörténész, akinek kulcsszerepe volt a Patikamúzeum létrejöttében, ráadásul alkímia-történettel is foglalkozott. Fontos számomra Ehrlinger József zeneszerző sírja, aki számtalan alkalommal együtt dolgozott Széfeddin Sefket bejjel; és mivel Szeffi sírjához még nem jutottam el, neki is itt gyűjtök gyertyát. Vagy ott vannak a néprajztudósok: Kriza János a 19. század, és Kallós Zoltán a 20. század egyik legjelentősebb gyűjtője, 50-100 lépésnyi távolságra egymástól. Megismeresz valakit, megérint, megtörténik a szellemi kapcsolódás, síremlékét is felfedezed, gondozni fogod, figyelsz rá, így megy ez.

- *Remek, hogy említetted az etnográfusokat. A romák életét és táncát kutató néprajzoként te hogyan tekintesz a Házsongárdra? Vannak etnográfiai különlegességei a sírkertnek? Romák síremlékei is megtalálhatók benne?*

- A Házsongárd a különféle cigány közösségek emlékeiben is gazdag. Ehrlinger József zeneszerző közelében nyugszik Salamon János, a híres cigányprímás, aki még Bem József tábornoknak is muzsikált. A szabadságharc leverését követően huszonkét éven keresztül minden március 15-én ingyen zenélt társaival. Salamon veje, Pongrácz Lajos is sokra vitte. Rudolf trónörökös kedvenc primása volt; ő is mulattatta a híres arisztokrata családokat, a Mikeseket, a Bánffyakat, a Telekieket, a Barcsayakat és a Wesselényieket. Bánffy Miklós az *Erdélyi történetben* is megörökítette az emlékét. „Úgy húzta, hogy még a poharak is táncoltak az asztalon” - írja Bánffy. Ők polgárosult, magyar érzelmű cigányok voltak. Különleges 20. századi sors a nagykarolyi születésű Ruha Istváné, aki szegény szatmári család leszármazottjaként vált országosan ismert hegedűművésszé, egyetemi tanárrá, és nem mellesleg Kolozsvár díszpolgárává! Belegondolni is félelmetes, hogy mekkora társadalmi mobilitást hajtott végre. Östehetség volt. Ő különben nem a Házsongárdban alusza örök álmát, hanem szülővárosában. Vagy szóba hozhatnánk a bonchidai Pusztai György „Grutzi”-t, aki évtizedeken át szórakoztatta a New York (később Continental) Szálló vendégeit. Most, hogy a kérdéset se kerüljük meg, vegyük szemügyre pár gondolat erejéig a gábor cigányok (vagy kalapos gáborok) házsongárdi

jelenlétét. A gáborok nagy érzelmi intenzitással élik meg a temetői eseményeket: a november elsejei világítást, a temetéseket, a különféle halotti rituálékat (temetői halott etetést, halott itatást), virrasztást, siratást, tárgyak temetését. A síremlékek is jellegzetesek, könnyen felismerhetők: az arany tisztelete és szeretete jegyében aranyozott (aranzsínű) betűket használnak a gyakran fekete bazaltból vagy márványból készült fejfákon. Elterjedt körükben a (nagy méretű) fényképek, fotógravíros portrék használata is. Azt mondhatom, hogy a Házsongárd kicsiben leképezi Erdély egészét.

Öregek tanácsa
(90 x 140 cm, olaj, vászon)